

Náš model ob stojí, ale bílých míst je stále mnoho: odpověď autorů

Our Model Stood the Debate, but there is still a lot to Uncover: Authors' Reaction

Jaroslav Benák*, Monika Hanych**,

Hubert Smekal***, Ladislav Vyhnánek****

Abstrakt

Článek předkládá reakci autorů knihy na příspěvky v sympoziu. Vysvětluje některé metodologické otázky a v debatě s autory ostatních textů rozvíjí zejména témata jmenování soudců, kolegiality a vztahu soudců a médií.

Klíčová slova

Soudy; soudci; soudcovské rozhodování; ústavní soudnictví; Ústavní soud ČR; mimoprávní vlivy; kolegiální; strategické chování soudců; ustavování soudců; veřejné mínění.

Abstract

The article presents the reaction of the authors to other papers in this symposium. Paper deals with methodological issues and in dialogue with other papers develops mainly the topics of judicial appointment, collegiality and judges and media relations.

Keywords

Courts; Judges; Judicial Decision-making; Constitutional Courts; Czech Constitutional Court; Extra-legal Influences; Collegiality; Strategy; Appointment; Public Opinion; Media.

* Ing. Mgr. Jaroslav Benák, Ph.D., Katedra ústavního práva a politologie, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Department of Constitutional Law and Political Science, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: jaroslav.benak@law.muni.cz / ORCID: 0000-0002-6981-7954 / Scopus ID: 57213836946

** Mgr. Bc. Monika Hanych, Ph.D., LL.M., Katedra ústavního práva a politologie, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Department of Constitutional Law and Political Science, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: monika.hanych@law.muni.cz

*** Mgr. Hubert Smekal, Ph.D., Ústav pro otázky soudnictví, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno; Univerzita Maynooth, Irsko / Judicial Studies Institute, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic; Maynooth University, Maynooth, Ireland / E-mail: hsmekal@fss.muni.cz / ORCID: 0000-0001-7960-0559 / Scopus ID: 56566787800

**** JUDr. Ladislav Vyhnánek, Ph.D., LL.M., Katedra ústavního práva a politologie, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Department of Constitutional Law and Political Science, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: Ladislav.Vyhnanek@law.muni.cz / ORCID: 0000-0002-9761-5313 / Scopus ID: 57189260833

Úvod

Všechny příspěvky účastníků tohoto sympozia považujeme za podnětné, všímavé, trefné, znalé, zdravě kritické a férové. Jen velmi zřídka se poštěstí dosáhnout plné kombinace zmíněných charakteristik, proto se jako autorský kolektiv cítíme poctěni, že se to povedlo právě v případě naší knihy. Zároveň to pro nás znamená mírně bolestivé uvědomění, že některé kroky výzkumu jsme mohli realizovat jinak, a přiznejme si – lépe.

Texty v sympoziu poukazují na další zajímavé otázky, které jsme si mohli klást, případně na doplňující otázky v rámci těch rozpracovaných. To samé lze říci též o interpretaci prezentovaných dat, při níž naši kritikové přicházejí s odlišným vysvětlením téhož jevu, než ke kterému jsme se dobrali my. Jako každý příspěvek do odborné diskuze je i ten náš otevřen odmítnutí, doplnění či reinterpretaci. Ostatně, stejně tak jsme k výzkumu jakožto krok po kroku budovaného příspěvku k poznání přistupovali také my – na základě studia případu českého Ústavního soudu jsme se snažili přispět k obecnějšímu porozumění mimoprávních vlivů na soudní rozhodování.

Původní Dyevreho model vlivů na soudní rozhodování¹ jsme obohatili zejména zařazením časového hlediska, neboť jednotlivé vlivy hrají různě důležitou roli v různých fázích řízení. Navzdory podnětným kritickým postřehům a návrhům autorů příspěvků do sympozia jsme přesvědčeni, že hlavní kontury jak Dyevreho modelu jako celku, tak jeho modifikace na základě našeho výzkumu obstojí. Dílčí vylepšení by však celé této stavbě prospěla. Nejprve bráníme a doplňujeme náš přístup ke zkoumání mimoprávních vlivů na soudní rozhodování a poté diskutujeme jednotlivá nosná témata jako ustavování soudců, kolegialitu či interakce soudců a médií.

1 K metodologickým otázkám

Výzkum, na němž kniha stojí, představoval pro náš autorský kolektiv obohacující učící proces. Kladli jsme si jiné otázky a používali jiné metody, než bývá v právním výzkumu obvyklé. Sluší se též přiznat, že začátkem roku 2016, kdy jsme návrh projektu dokončovali, naše ambice mířily ještě výše. Tehdy jsme si za cíl předsevzali úzce propojit kvalitativní a kvantitativní přístupy v jeden integrovaný celek a realizovat se tak v rozvíjejícím se žánru smíšených metod.² Výsledný text nicméně kvantitativní metody upozadňuje a spoléhá zejména na hloubkové rozhovory.

Tuto nerovnováhu způsobila kombinace faktorů. Zaprvé, jak vysvětlujeme jak v knize, tak i jinde,³ přenositelnost modelů využívaných zejména ve Spojených státech amerických do tuzemského prostředí se bohužel ukázala jako omezená.

¹ DYEVRE, A. Unifying the field of comparative judicial politics: towards a general theory of judicial behaviour. *European Political Science Review*. 2010, roč. 2, č. 2, s. 297–327. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1755773910000044>

² CRESWELL, J. W., PIANO CLARK, V. L. P. *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. 3. vyd. Los Angeles: Sage Publications, 2018.

³ SMEKAL, H., VYHNÁNEK, L. Determinants of Judicial Decisionmaking: The State of the Art and the Czech Perspective. *The Lawyer Quarterly*. 2020, roč. 10, č. 2, s. 106–129.

Zadruhé, v českém prostředí nejsou k dispozici data o individuálním hlasování jednotlivých soudkyň a soudců. Naše prvotní intuice říkala, že situace, kdy konkrétní soudce nepřipojil k rozhodnutí odlišné stanovisko, znamená v drtivé většině případů, že hlasoval s většinou. Naše rozhovory ovšem ukázaly, že tomu tak mnohdy není. Přehlasování soudci z řady různých důvodů své disenty leckdy nezveřejňují. Rovněž jsme z rozhovorů zjistili, že ačkoliv je role soudce zpravodaje v senátním i plenárním rozhodování důležitá, na rozhodnutí o výroku i o podobě odůvodnění se významně podílejí i votanti. To neumožňuje vnímat senátní či plenární rozhodnutí jako rozhodnutí přiřaditelné výlučně k soudci zpravodaji a zabývat se například mírou vstřícnosti různých zpravodajů vůči jednotlivým druhům navrhovatelů, jak ve svém příspěvku navrhuje Lubomír Majerčík.

Konečně se pak v mezičase objevily vydařené kvantitativně orientované studie Terezy Papouškové (ať již samostatně či ve spoluautorství s Janem Papouškem) a Jana Chmela, tudíž nedávalo valného smyslu replikovat již vybadané. Role kvantitativního komponentu tedy postupně oslabovala. Lubomír Majerčík se správně táže, jakou úlohu vlastně nakonec celý soubor dat, který ochotně poskytnula Tereza Papoušková,⁴ sehrál.⁵

Tento dotaz otevírá další sadu ponaučení, které si z celého výzkumného procesu odnášíme a které mohou posloužit autorům, již se rovněž vydají cestou publikace e-knihy, skýtající nižší rozsahové limitace než klasická papírová podoba. Během mnoha diskuzí jsme řešili i některé z otázek a problémů, které zmiňují příspěvky v sympoziu. Z různých důvodů (například nezajímavé výsledky) jsme je ale do textu závěrečné publikace nezařadili. Přípouštíme však, že výzkumnou kolektivní monografií by rozbor slepých uliček a prezentace všech výzkumných výsledků obohatil a e-kniha k tomu poskytovala prostor. Jako cestu ven z dilematu mezi čtivostí a plynulostí textu na jedné straně, a úplností a transparentností na straně druhé, lze využít poznámkového aparátu a příloh k nalezení vyváženého kompromisu. Tím by snad nedošlo k odrazení právního publika, které považujeme za primární, metodologickými technikáliemi, ani ke zklamání sociálního vědce, jemuž chybějí informace u síťových grafů o použitém estimátoru, indexech centrality nebo vysvětlení spojnic mezi uzly.⁶

V průběhu práce na našem výzkumu se vyvíjely rovněž naše úvahy o tom, co má být hlavním výstupem celého projektu. Z výše naznačených důvodů jsme zjistili, že použitelnost existujících teorií formulovaných primárně v americkém kontextu je v případě českého Ústavního soudu limitovaná. Svě ambice jsme tak směřovali k modifikaci teoretického

⁴ Kompletní datový soubor je k dispozici z: <https://oadvokatech.ospravedlnosti.cz/data>

⁵ Viz I. Majerčík v tomto sympoziu. MAJERČÍK, I. Zkoumání mimoprávních vlivů na hranici metodologicky možného. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2022, roč. 30, č. 2, s. 438. DOI: <https://doi.org/10.5817/CPVP2022-2-10>. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/21314>

⁶ Srov. příspěvek P. Palíška v tomto sympoziu. PALÍŠEK, P. Mimoprávní vlivy na rozhodování soudů perspektivou psychologie. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2022, roč. 30, č. 2, s. 443–450. DOI: <https://doi.org/10.5817/CPVP2022-2-11>. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/21315>. Pro příznivce síťových grafů dodáváme, že v knize prezentované grafy (s. 143 a 144) staví na deskriptivní analýze zahrnující zobrazení sociogramu obsahujícího informaci o stupňové centralitě soudců. Nevyužili jsme tedy žádnou techniku odhadu. Síť je zobrazena na základě algoritmu Fruchterman-Reingold. Použili jsme normalizovanou stupňovou centralitu pro neorientovanou síť (tj. počet spojnic daného uzlu / (počet uzlů v síti – 1)). Výsledná hodnota je zobrazena velikostí uzlu v síti. Spojnice zachycují sdílená odlišná stanoviska. Váha spojnice vyjádřená celým kladným číslem zobrazuje počet sdílených disentů mezi daným párem uzlů/soudců (děkujeme Petru Ocelíkovi za přípravu informací).

modelu působení mimoprávních vlivů. Článek Arthura Dyeveho z roku 2010⁷ je přelomový v tom, že nabízí způsob, jak kombinovat několik různých přístupů ke zkoumání soudnictví a s nimi související strategie vysvětlování pozorovaných jevů. Tyto různé modely byly původně vnímány jako konkurenční, avšak Dyeve ukazuje, že mohou existovat vedle sebe a společně nabídnout větší explanační potenciál.

Dyeve přichází s typologií vlivů, jež organizuje do třístupňové hierarchie. Základní myšlenka jeho modelu je taková, že některé vlivy se mohou smysluplně projevit pouze při určitém nastavení některých jiných (v hierarchii výše postavených) faktorů. Tak například, čelili soudci bezprostřední hrozbě retaliace ze strany ostatních složek státní moci (což může být např. hrozba znovupřijetím zrušeného zákona ve formě přímé novely ústavy, možnost snížení soudního rozpočtu či v ultimativním případě zrušení soudu či dokonce pohrůžky fyzickým násilím), je pravděpodobnější, že se v soudním rozhodnutí odrazí spíše snaha uchránit existenci soudu jako celku než snaha jednotlivých soudců prosadit rozhodnutí, jež bude odpovídat jejich individuálním postojům.

Náš model prezentovaný v desáté kapitole knihy⁸ strukturuje působení vlivů tak, že sleduje cestu podání od okamžiku, kdy soudu napadne nová věc, až po výsledné soudní rozhodnutí. Vedle otázky, které vlivy a kdy hrají roli, se tak model snaží ukázat i to, kudy si tyto vlivy nacházejí cestu k ovlivnění výsledného rozhodnutí. I takto pojatý model je pochopitelně pouhou redukcí velmi komplexní reality. Chybí zde například fáze, v níž se ze sociálního problému stává soudní spis tím, že někdo věnuje čas, úsilí a peníze tomu, aby byl návrh soudu sepsán a podán. Nemluvě o tom, že zdaleka ne vždy mají k soudu přístup právě ti, které problém pálí v té míře, že by byli ochotni vynaložit zdroje na jeho soudní řešení.

Ľubomír Majerčík a Petr Palíšek dále upozorňují na metodologické nástrahy spojené s anonymizovanými polostrukturovanými rozhovory. Vedle tradičních výhrad vůči rozhovorům jako například zprostředkované poznávání předmětu výzkumu zpovídanými osobami se svými předpojatostmi a agendami Majerčík poukazuje na další zdroj zkreslení, a sice anonymitu výpovědí, kdy dotazovaná osoba spoléhá na to, že její sdělení nelze ověřit. Na problematiku anonymizovaných rozhovorů můžeme však nahlížet též jako na příležitost. Komunikační partneri se mohou vyjadřovat otevřeně bez obav o možné negativní následky, jež by mohla přinést neanonymizovaná výpověď. V rámci déletrvajících rozhovorů vedeného obeznámeným tazatelem, který se doptává na podrobnosti a klade doplňující otázky, se zvyšuje pravděpodobnost, že respondent bude odpovídat otevřeně.

Lze se též domnívat, že bez příslibu anonymizace by někteří soudci s uskutečněním rozhovoru nemuseli souhlasit. Rovněž neshledáváme přílišný benefit, který by zkreslená výpověď anonymizovanému autorovi měla přinést. Konkrétní benefit neobdrží, protože zamýšlené publikum se nedozví, kdo je autorem. Navíc publikovaná anonymizovaná výpověď, jež se výrazně rozchází s percepcí osob znalých tématu, může být těmito veřejně rozporována a ve výsledku tak působit pro původního autora kontraproduktivně. Konečně,

⁷ DYEVE, A. Unifying the field of comparative judicial politics: towards a general theory of judicial behaviour. *European Political Science Review*. 2010, roč. 2, č. 2, s. 297–327. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1755773910000044>

⁸ Grafické schéma modelu je v knize na straně 227, přičemž mu předchází podrobnější slovní popis.

anonymizované expertní rozhovory s elitami nejsou v disciplíně socio-právních studií nikterak neobvyklé, stavěl na nich například ERC projekt Davida Kosaře „The Rise of Judicial Self-Government: Changing the Architecture of Separation of Powers without an Architect“.⁹

Anonymizace rozhovorů má samozřejmě své nástrahy – v tom s Majerčíkem (i literaturou)¹⁰ souzníme. Avšak v tuzemské realitě, kdy na Ústavním soudu sedí pouze patnáct soudců a soudkyň, jsme upřednostnili potenciálně vyšší počet respondentů, navíc ve spojení s jejich potenciálně vyšší otevřeností, nad rizikem zavádějících odpovědí. K volbě anonymity bylo nadto třeba přistupovat o to obezřetněji v tuzemském kontextu, kde metoda hloubkových rozhovorů využívajících sociálněvědní zázemí výzkumu není stále jednoznačně etablovanou metodou užívanou v právním bádání. Umíme si tedy představit například deanonymizaci rozhovorů po domluvě se všemi zpovídanými soudci po uplynutí delšího časového úseku (kdy mnohým mandát např. v mezičase vyprší) či budoucí výzkumy využívající obdobnou metodu bez volby anonymizace. Stejnou volbu (neanonymizace) bychom volili také v případě rozhovorů se soudci již bývalými, kde se snižuje riziko přehnané opatrnosti v odpovědích na výzkumné dotazy z důvodu současného působení v dané instituci.

Je také třeba dodat, že žádný z respondentů *vyjsovně* o anonymizaci nežádal a byli jsme to primárně my jako výzkumníci, kdo ji avizoval. Na druhou stranu však byla při některých rozhovorech patrná počáteční nedůvěra v tento způsob vědeckého bádání a není zřejmé, zda by se bez ujistění o anonymitě skutečně odehrály, případně odehrály se získáním všech podstatných informací (např. včetně detailního popisu interních metod práce, domluvy s kolegy či interních postřehů k hlasování v senátech i na plénu).

Stále je nadto třeba mít na paměti, že hloubkové rozhovory v českém právním prostředí nejsou dlouhodobě a často užívanou výzkumnou metodou, ale volbou spíše neotřelou. Měli jsme též obavu, že bychom zavřeli dveře budoucím výzkumníkům, pokud bychom soudcům nezaručili anonymitu a ti by z jakéhokoliv důvodů nabyli pocitu, že jsme jejich jména určitým způsobem „zneužili“ či je spojili s daty, s nimiž nebyli dopředu srozuměni. To by posléze vyvolalo vysoce nepříjemnou situaci pro všechny zúčastněné, která by mohla výzkum v této oblasti v následujících letech spíše zbrzdit, než jej jakkoli podpořit. Domníváme se proto, že za daných okolností byla volba anonymity namísto, budoucím výzkumům tím nicméně nechceme jakkoli vytyčovat mantinely pole působnosti.

Co se obecných výhrad k rozhovorům jakožto metodě sociálněvědního výzkumu týče, tak tyto zaznívají po desetiletí a situaci nevyřešíme na prostoru jednoho odstavce této odpovědi našim kritikům. Nepovedlo by se nám to ani na prostoru celé knihy. V sociologii došlo k akceptaci rozhovorů jako zdroje dat zhruba ve 20. letech minulého století,¹¹ jen o něco mladší jsou jejich kritiky. Debaty často probíhají v rámci polemik mezi stoupenci kvalitativního

⁹ Viz <https://www.muni.cz/en/research/projects/33747>

¹⁰ ELLERSGAARD, Ch. H., DITLEVSEN, K., LARSEN, A. G. Say my name? Anonymity or not in elite interviewing. *International Journal of Social Research Methodology*. 2021, 14 s. DOI: <https://doi.org/10.1080/13645579.2021.1932717>

¹¹ ROULSTON, K., CHOI, M. Qualitative Interviews. In: FLICK, U. (ed.). *The SAGE Handbook of Qualitative Data Collection*. London: Sage Publications, 2018, s. 234. DOI: <https://doi.org/10.4135/9781526416070.n15>

a kvantitativního přístupu, které někteří autoři popisují jako střet dvou kultur.¹² I vzhledem k dlouhé tradici využívání rozhovorů v sociálněvědním výzkumu by nemělo překvapit, že dochází k setrvalé sofistikaci této metody v celém jejím rozsahu od přípravy výzkumného rámce přes sběr dat až po jejich interpretaci a prezentaci.¹³

Zpětně souzníme s Petrem Palíškem v tom, že jsme měli reflektovat možnou sociální žádoucnost při odpovídání, čímž bychom rovněž aspoň částečně rozptýlili korespondující Majerčíkovy obavy stran hawthornského efektu. Alespoň nyní se pokusíme koherentněji nastínit, proč se domníváme, že výpovědi našich komunikačních partnerů netrpí zásadnějším zkreslením. Opíráme se o kombinaci následujících faktorů. Zaprvé, rozhovory jsme vedli jako expertní, kdy tazatelé byli blízce obeznámeni s judikaturou i fungováním Ústavního soudu. Polostrukturovaný rozhovor vybízí k dalšímu dotazování, pokud by odpovědi respondentů vybočovaly z očekávatelných mantinelů. To dále posiluje druhý faktor, kdy dlouhý rozhovor s navazujícími otázkami vyžaduje konzistenci v odpovědích, jinak opět následují doplňující dotazy, které pátrají po kořenech případných inkonzistencí. Tento způsob vedení rozhovoru samozřejmě vyžaduje důkladnou přípravu, nicméně té jsme se v první fázi projektu intenzivně věnovali. Konečně, zatřetí, transkripty rozhovorů četli všichni čtyři členové výzkumného týmu, z nějž polovina na Ústavním soudu působila či působí a prostředí tedy velmi dobře zná a dokáže rozpoznat případné hrubší nesrovnalosti.

Co se analýzy dat z rozhovorů týče, každý člen autorského kolektivu se věnoval předem zadanému tématu a využíval anonymizované transkripty autonomně podle svých potřeb. Drafty jednotlivých kapitol důsledně četl celý autorský kolektiv. Jako případný korektiv by mohla posloužit syntetizující kapitola (č. 9), která se však s interpretacemi předchozích kapitol shoduje. Kódování bylo předstrukturováno výzkumnými otázkami, nicméně nové kódy vznikaly též induktivně, když se při opakovaném hloubkovém čtení vynořovaly nové perspektivy a témata.

Shrňme-li předchozí pasáž – metodologické připomínky, které vznesli zejména Lubomír Majerčík a Petr Palíšek, ale také Ivo Pospíšil, oceňujeme a akceptujeme. Explicitnější reflexe některých aspektů rozhovorů by napomohla transparentnosti a snad i přesvědčivosti. Na druhou stranu, jak vysvětlujeme nyní, namítané nedokonalosti by neměly ovlivnit celkové výsledky výzkumu. Hloubkové rozhovory se osvědčily jako metoda ukazující různorodost uvažování a percepce malé skupiny žen a mužů, kteří kolektivně tvoří jedno z nejdůležitějších těles politického systému v České republice. Přinesly také důležitý vhled do toho, jak ústavní soudkyně a soudci uvažují o své roli a možných vlivech působících na jejich rozhodování.

¹² GOERTZ, G., MAHONEY, J. *A Tale of Two Cultures: Qualitative and Quantitative Research in the Social Sciences*. Princeton: Princeton University Press, 2012. DOI: <https://doi.org/10.23943/princeton/9780691149707.001.0001>. Pro poněkud odlišný přístup zmiňující jednotu vědeckých přístupů viz RAGIN, Ch. C., AMOROSO, L. M. *Constructing social research: The unity and diversity of method*. 3. vyd., Los Angeles: Sage Publications, 2018. DOI: <https://doi.org/10.4135/9781071878798>

¹³ Viz např. KVALE, S. *Interviews: an introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications; 1996; KING, N., HORROCKS, C., BROOKS, J. M. *Interviews in qualitative research*. 2. vyd. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, 2019.

2 Teoretická východiska knihy

Další připomínky směřovaly k teoretickým východiskům knihy, resp. i předcházejícího článku.¹⁴ Konkrétně se Majerčík vymezuje proti našemu tvrzení, že mimoprávní faktory mají větší potenciál působit u vyšších soudů a svůj argument podkládá odkazy na literaturu i typické agendy nižších soudů, v nichž k působení mimoprávních vlivů dochází. Máme za to, že rozpor mezi našimi pozicemi je spíše formulační či rétorický než kategorický. Stručně řečeno v knize vycházíme z přesvědčení, že, zaprvé, pro legitimitu soudů je v našem prostředí stále podstatné, aby při rozhodování rozumným plausibilním způsobem reflektovaly právo a, zadruhé, i soudci samotní vnímají jako svůj úkol (vymezený jim v ČR i Ústavou) vykládat právo. Mimoprávní vlivy tak v zásadě budou mít tím větší pole působnosti, čím širší budou „mantinely možného“, které jim právo vymezí. Jsme si vědomi – a pokud čtenář získal opačný dojem, je to zřejmě důsledek naší formulační neobratnosti – že takové široké pole působnosti může existovat i před soudy nižších stupňů, a to například v případech a agendách zmiňovaných Majerčíkem (hezkým příkladem je právě ukládání trestů). Na druhou stranu však tvrdíme, že z celé řady systémových důvodů budou široké mantinely pro působení mimoprávních vlivů nastaveny u vysokých soudů. Mezi tyto systémové důvody patří fakt, že vysokým (nejvyšším, ústavním) soudům bude tyto mantinely o něco méně zužovat judikatura nadřízených soudů, ale i skutečnost, že jako k soudům sjednocovacím a vrcholným se k nim často budou dostávat právě složité případy, na jejichž řešení se soudy nižších instancí neshodnou.

Kristina Blažková uvádí (a v podstatě kritizuje), že v našem modelu soudcovského rozhodování nezohledňujeme jeden zásadní aspekt soudního rozhodování, a to soudcovskou filosofii, kterou chápe jako „*soudcovo pojetí práva a vlastní funkce*“. Přitom je podle ní prnutí mezi právní jistotou, individuální spravedlností a praktickými důsledky uhelným kamenem soudního rozhodování ve složitých případech a kritériem pro rozlišení soudcovské filosofie právního formalismu, substancialismu a pragmatismu. Blažková tyto soudcovské filosofie vnímá jako právní vlivy. Souhlasí s ní Jan Chmel, který je i z tohoto důvodu z rozsahu svého výzkumu vyřazuje.¹⁵ Naproti tomu Ivo Pospíšil v úvodním textu tohoto sympozia se táže, zda soudci opravdu jen aplikují právo, jestliže ve shodné procesní situaci jeden z nich odmítá ústavní stížnost podanou souběžně s dovoláním, kdežto jiný přerušuje řízení.¹⁶

Model soudcovské filosofie si klade ambice vysvětlit soudcovské rozhodování bez zohlednění dalších vlivů. Ze své vlastní perspektivy je tak alternativou Dyeveho i našeho modelu. V textu Blažkové jsou představeny jednotlivé varianty soudcovské filosofie, jež lze vnímat jako určité ideální typy soudců. V modelu soudcovské filosofie soudci rozhodují určitým způsobem právě proto, že jejich vlastní pojetí práva a jejich soudcovská funkce je vede k tomu, že určitá právní otázka má být rozhodnuta daným způsobem.

¹⁴ SMEKAL, H., VYHNÁNEK, L. Determinants of Judicial Decisionmaking: The State of the Art and the Czech Perspective. *The Lawyer Quarterly*. 2020, roč. 10, č. 2, s. 106–129.

¹⁵ CHMEL, J. *Co ovlivňuje Ústavní soud a jeho soudce?* Praha: Leges, 2021, s. 49.

¹⁶ POSPÍŠIL, I. Mimoprávní vlivy v soudním rozhodování: soudce jako rozhodovací stroj, nebo laboratorní myš? Naštěstí ani jedno, ani druhé. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2022, roč. 30, č. 2, s. 407. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/21310>

Z pohledu našeho modelu je soudcovská filosofie vlivem, který se projevuje na úrovni formulování preference jednotlivého soudce. Jde tedy o složku soudcovy osobní charakteristiky. To ostatně odpovídá konstatování Blažkové, že se soudcovská filosofie projevuje vedle vlivů příkladmo vypočtených na straně 224 knihy.¹⁷

Náš model rozšiřuje explanační potenciál soudcovské filosofie tím, že umožňuje ukázat, jak se projeví soudcova preference ohledně výsledku konkrétního soudního řízení ve výsledném rozhodnutí. Tím, že se soudce seznámí s věcí a dospěje k závěru, jak by měla dopadnout, totiž řízení nekončí. Může se objevit nějaký strategický vliv, který soudce přiměje vydat rozhodnutí, jež z jeho vlastního pohledu není tím, jak by měl případ ideálně dopadnout. Především se však drtivá většina rozhodování uvnitř vrcholných soudů (včetně toho Ústavního, jímž se naše kniha primárně zabývala) odehrává v kolektivních rozhodovacích formacích. Vysvětlit, co ovlivňuje, zda se konkrétní preference jednotlivého soudce odrazí ve výsledném rozhodnutí kolektivního tělesa, umožňuje právě aspekt kolegiality, jež je součástí našeho modelu

3 Neprobádaná kolegialita

Hned několik příspěvků – konkrétně texty Grince, Majerčíka a Palíška – se vyjadřuje ke kapitole naší knihy věnované kolegiálním vlivům na rozhodování Ústavního soudu. Často jsou jejich připomínky jakousi paralelní reflexí těchto kolegiálních vlivů (např. typologie odlišných stanovisek a jejich významů představená Grincem), jindy jsou upřesňující (například Palíšková metodologická poznámka o významu síly efektu ve studii Pauline T. Kim), avšak nalezneme i přímé výhrady či otázky k textu knihy.

Majerčík například ve svém textu klade otázku, zda očekáváme, že soudci Ústavního soudu při důkladnější senátní deliberaci budou automaticky projevat větší vstřícnost vůči ústavním stížnostem. Odpověď na tuto otázku je mimořádně složitá, ovšem na základě našeho výzkumu, předvedení a existující literatury, kterou v knize reflektujeme, můžeme přinejmenším formulovat určité hypotézy. V kapitole o kolegialitě tvrdíme, že při omezené deliberaci je vliv soudce zpravodaje na výsledek řízení silnější, než by byl v případě jakési „ideální deliberace“. Omezení těchto kolegiálních vlivů pak může být způsobeno zejména nedostatkem zdrojů, ale do jisté míry i kulturou deliberace a psychologickými faktory.

V prvé řadě je potřeba zamyslet se nad tím, v čem by Majerčíkem prezentovaný potenciální posun k důkladnější deliberaci spočíval. Pokud by se jednalo výhradně o pokles nápadu, resp. pokles zahlcenosti Ústavního soudu návrhy, došlo by logicky ke zvýšení času, který by senát Ústavního soudu mohl věnovat jedné věci (zdroje). To by samo o sobě však ještě *nemuselo* mít vliv na kulturu deliberace¹⁸ a poměrně pravděpodobně by to *nemělo* bez dalšího vliv na faktory psychologické (vnímání vlastní role votanty, „kolegiální deference“). Jinými

¹⁷ BLAŽKOVÁ, K. Soudcovská filozofie: právní, nikoli mimoprávní vliv na soudní rozhodování. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2022, roč. 30, č. 2, s. 413. DOI: <https://doi.org/10.5817/CPVP2022-2-8>. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/21311>

¹⁸ Přinejmenším v rámci „přirozeného soudu“. Jiná otázka by ovšem byla, jak by se to projevilo v rámci soudu nového – např. čtvrtého Ústavního soudu – který si dost možná bude neformální pravidla nastavovat znovu.

slovy, proměna vzorců senátní deliberace by nepochybně nebyla více či méně automatickým důsledkem uvolnění zdrojů (času), nýbrž by musela být i chtěná a vědomě prosazovaná samotnými soudci. Více času pro votanty by tak na jedné straně mohlo vést k odstranění informační asymetrie mezi nimi a soudcem zpravodajem, avšak samo o sobě by nemuselo vést k odstranění psychologického nastavení typu „je to jeho (zpravodajova) věc, sice s výsledkem úplně nesouhlasím, ale umím s tím žít, a tudíž budu deferenční“.

I pokud bychom bez dalšího přistoupili na to, že došlo k posunu k „důkladnější deliberaci“, je odpověď na Majerčíkovu otázku komplikovaná. Na jedné straně si nemyslíme, že lze bez dalšího předpokládat automatismus, podle něhož by důkladnější deliberace vedla k větší míře vstřícnosti. Důkladnější deliberace by totiž (na jedné straně) měla spíše neutrální efekt spočívající v tom, že se vyrovnají role votantů a zpravodaje. V takovém případě by naopak zdrženlivější votanti mohli v rámci důkladné deliberace zastavit návrh vstřícnějšího soudce zpravodaje. Přesto však máme za to, že Majerčíkův podnět skutečně poukazuje na potenciálně zajímavý efekt. Tvrdíme totiž, že v realitě Ústavního soudu bude „zdrženlivost“ (typicky odmítnutí ústavní stížnosti pro zjevnou neopodstatněnost) v určitých případech způsobena tím, že soudcem zpravodajem (a následně v důsledku nedostatku času senátem) zůstane neodhalen či nedocněn určitý aspekt věci, který by jiného soudce zpravodaje vedl k vypracování návrhu na vyhovění. Pokud votanti (ale konec konců i samotný zpravodaj) budou mít na věc více času, takový aspekt věci může být odhalen či doceněn častěji. Poté by takový aspekt byl vtažen do deliberace mezi třemi soudci, nepochybně by mohl výsledek věci ovlivnit (typicky odmítavé usnesení přetavit v nálezný či dokonce vyhovující nález). Hypotézu v Majerčíkem naznačeném směru tak podle našeho názoru lze formulovat, otázkou však samozřejmě zůstává, jak silný a potažmo i měřitelný by tento efekt byl.

4 Je (a má být) ustavování soudců jen politickou hrou?

Ve vztahu k ustavování soudců Ústavního soudu projevil Grinc jistou skepsi ke stanovení apriorních výběrových kritérií a jejich dopadu na rozhodování Senátu. Byť naše kniha měla ambici spíše popisovat a vysvětlovat než normativně předepisovat (např. Senátu) správnou praxi, je podle našeho názoru otázkou, co bychom od takového stanovení kritérií očekávali. I neformální kritéria pro výběr ústavních soudců¹⁹ – ať již formulovaná pouze jako dokument nebo doprovázená nezávazným rozhodováním určitého neformálního tělesa o splnění těchto kritérií – by podle našeho názoru přinejmenším vnesla do Senátní praxe žádoucí jednotící prvek. Bylo by ovšem naivní myslet si, že Senát jako politické těleso obětuje celou řadu politických faktorů (včetně Grincem zmiňovaných politických dohod) a bude jakýmsi personalistou, který bude odškrtnávat splnění podmínek pro výkon funkce. Na druhé straně však považujeme za realistické, že by Senát taková kritéria či rozhodnutí o nich reflektoval, že by se o jejich splnění vedla diskuse a že by měla potenciál rozhodování Senátu ovlivnit.

¹⁹ Podobným směrem se vydal například Výbor čl. 255 Smlouvy o fungování EU, podávající stanoviska na kandidáty na členy Soudního dvora EU (*Sixth Activity report of the panel provided for by Article 255 of the Treaty on the Functioning of the European Union*. 2019, s. 17–20. Dostupné z: <https://comite255.europa.eu/document-s/5642886/5678369/6eme+Rapport+d%27activit%C3%A9+du+D255+-+EN.pdf/>).

5 Role médií

Ke kapitole věnující se roli médií a veřejného mínění ve vztahu k soudcům Ústavního soudu se vyjadřoval ve své reakci nejvíce Lubomír Majerčík. Nejprve se ptá, jak jsme využili tisíce mediálních výstupů, které jsme k jednotlivým soudcům získali při vyhledávání z databáze Anopress. Jak jsme zmiňovali výše, v tomto výzkumném projektu bylo třeba učinit mnoho zdánlivě neviditelných kroků a voleb týkajících se metod a otázek, na něž se důkladně zaměřit. Částečně nejinak tomu bylo u výstupů monitoringu médií, které posloužily jako další z bohatých materiálů, jež pomohly dotvořit ucelenější obrázek o jednotlivých soudcích i mimoprávních vlivech, které na ně působí.

Tyto mediální podklady posloužily i velmi konkrétně při kladení dotazů v rámci rozhovorů, kdy jedna z otázek směřovala na názor soudce k situacím, kdy soudci komentují do médií své vlastní případy. U každého respondenta pak vždy tazatel doplnil informaci ve stylu, zda daný soudce své případy komentuje ve srovnání s ostatními soudci spíše méně či dokonce pouze vzácně, nebo naopak častěji či výrazně častěji. Troufáme si tvrdit, že právě tento vhléd pomohl k otevřenější a plnější odpovědi respondentů, kteří tak viděli, že tazatel má v této oblasti zjevný přehled, podložený důkladnou přípravou a kvantitativními daty.

K dalšímu Majerčíkovu komentáři – že se nabízí např. hledání vztahu mezi medializací konkrétní kauzy v průběhu řízení a výsledkem rozhodnutí nebo sledování, jak se vnímání veřejné podpory Ústavního soudu mění po přijetí sporných rozhodnutí – je třeba dodat, že monografie není v tomto ohledu zcela vyčerpávající z důvodů již popsaných výše. Jakkoli tedy elektronický formát knihy svádí k pokrytí všech souvisejících otázek či dílčích témat a odboček, hlubší kontextuální rámování nebylo u všech zvolených subtémat dost dobře možné. Pro ucelenější pochopení vztahu mezi soudci a médii, potažmo veřejným míněním, tak doporučujeme osmou kapitolu monografie číst a konfrontovat s kvantitativním výzkumem a následně i se závěry činěnými v dizertaci na související téma od spoluautorky monografie Moniky Hanych.²⁰ Právě zde je nicméně jedním dechem třeba přiznat i jistou slabinu spojenou s anonymizací rozhovorů se soudci. Ačkoliv poučený a prostředí znalý čtenář si některé výroky soudců snadno přiřadí ke konkrétním jménům, plná konfrontace s výstupy ve zmiňované dizertaci (která by plnějšímu pochopení vztahu soudců s médii a mediálním vystupováním jednoznačně pomohla), tak není dokonale možná.

Poslední poznámce Majerčíka, že nás zajímal spíše kontext, v jakém soudci pracují, a mapování toho, jak moc si různé mimoprávní vlivy soudci „pustí k tělu“, lze v zásadě přitakat. Jak jsme v knize opakovaně zdůrazňovali, cílem nebylo soudce negativně „nachytat“ například tím, že bychom je konfrontovali s jejich mediálními výroky z dřívějších dob nebo konkrétními kauzami. Naopak, snažili jsme se zachytit právě jejich dlouhodobou, subjektivní a interní perspektivu, abychom mohli lépe porozumět tomu, proč je jejich chování vůči médiím (ať už v rolích mediálních příjemců nebo vystupujících) či veřejnému mínění právě takové, jaké lze pozorovat z vnějšího odstupů. Zvnějšku lze totiž samozřejmě interpretovat

²⁰ Viz HANYCH, M. *Zobrazování práva v médiích: Mediální reprezentace rozhodování vrcholných českých soudů ve vybraných médiích*. Dizertační práce Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2019, 157 s. Dostupné z: <https://is.muni.cz/auth/th/gribt/>

kvantitativní data (např. mediální výstupy) s různou mírou nejistoty, až samotné vysvětlení soudce poskytuje žádoucí kontext. Zejména díky odpovědím v rozhovorech lze například vysvětlit, proč se některý soudce vyjadřuje výrazně méně než kolegové (dřívější negativní zkušenost, předsudky, chybějící zkušenost, absence mediálního školení, atd.) či proč jiné kolegy za takové vystupování odsuzuje, nebo přesně naopak. Právě kvalitativní dimenze činí mediální obraz a vystupování konkrétních soudců, ale i Ústavního soudu jako celku, osobnější, plastičtější a snad i věrohodnější.

Kam dál? Teoretické vyústění knihy

Velmi závažné – jak si sami uvědomujeme – jsou i Majerčíkovy výhrady k obecnému teoretickému vyústění knihy. Zcela sdílíme jeho přesvědčení, že jakýkoliv teoretický model soudcovského rozhodování bude z povahy věci buď nekompletní, či příliš obecný a rozplizlý. Proto ani naší ambicí nebylo vytvořit konečný a vše vysvětlující teoretický model mimoprávních vlivů na soudní rozhodování, nýbrž spíše inkrementálně doplnit ty stávající. Jakýkoliv další krok ovšem naráží i na celou řadu metodologických mantinelů. Často tušíme či na základě svého předvězení jsme ochotni se solidní mírou jistoty tvrdit, že víme, co stávající teorie nedostatečně reflektují, problémem však je, jak takové téma korektně metodologicky pojmut a potažmo obohatit stávající stav poznání. To je konec konců i případ Majerčíkem zmiňovaného výzkumu relativní váhy mimoprávních vlivů. Takový výzkum totiž (chceme-li „přesné“ výsledky a nespokojíme se s reflexí tohoto tématu akterů) vyžaduje sofistikované kvantitativní metody, které by musely být založeny na vhodných datech (např. spolehlivá data o hlasování jednotlivých soudců), které jednoduše v případě Ústavního soudu ani v případě většiny dalších evropských jurisdikcí nemáme k dispozici.

Jak jsme uvedli již na začátku knihy,²¹ očekáváme, že výzkum mimoprávních vlivů bude dále pokračovat, a to i v konfrontaci s našimi zjištěními a jejich interpretacemi. Jednotlivé texty symposia nabízejí řadu cenných podnětů i konkrétních nápadů, kudy se mohou zájemci o téma ve svém bádání ubírat.

²¹ SMEKAL, H., BENÁK, J. a kol. *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu*. Brno: Masarykova univerzita, 2021, 279 s., s. 17. DOI: <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-9884-2021>. Dostupné z: https://science.law.muni.cz/knihy/monografie/Benak_mimopravni_vlivy.pdf